

DISCURSURI DE RECEPȚIE

Academician CĂTĂLIN ZAMFIR

SOCIOLOGIA ȘI VISUL ROMÂNIEI

DISCURS ROSTIT LA 25 OCTOMBRIE 2022
ÎN ȘEDINȚĂ PUBLICĂ

CU RĂSPUNSUL
Academicianului VICTOR VOICU

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

SOCIOLOGIA ŞI VISUL ROMÂNIEI

THE SOCIOLOGY AND THE DREAM OF ROMANIA

ACADEMIA ROMÂNĂ

D I S C U R S U R I D E R E C E P Ț I E

Academician CĂTĂLIN ZAMFIR

SOCIOLOGIA ŞI VISUL ROMÂNIEI

DISCURS ROSTIT LA 25 OCTOMBRIE 2022
ÎN ȘEDINȚĂ PUBLICĂ

Cu răspunsul
Academicianului VICTOR VOICU

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Bucureşti, 2022

Copyright © Editura Academiei Române, 2022.
Toate drepturile asupra acestei ediţii sunt rezervate editurii.

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie, nr. 13, Sector 5
050711, Bucureşti, România,
Tel: 4021-318 81 46, 4021-318 81 06
Fax: 4021-318 24 44
E-mail: edacad@ear.ro; secretariat.ear@ear.ro
Adresa web: www. ear.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
ZAMFIR, CĂTĂLIN
Sociologia şi visul României : discurs rostit la 25 octombrie 2022 în şedinţă publică / acad. Cătălin Zamfir ; cu răspunsul acad. Victor Voicu. - Bucureşti : Editura Academiei Române, 2022
ISBN 978-606-27-3661-3

I. Voicu, Victor

316

Redactor: MIHAI POPA
Tehnoredactor: MARIANA MOCANU
Coperta: MARIANA ŞERBĂNESCU

Bun de tipar: 20.10.2022. Format: 16/70×100; Coli de tipar: 2,75
C.Z. pentru biblioteci mari: 316(042.5); 316

DISCURS DE RECEPȚIE

SOCIOLOGIA ȘI VISUL ROMÂNIEI

Sociologia în România este strâns împletită cu istoria țării. Nu poți înțelege ce a făcut sociologia și ce n-a făcut, ce a putut și ce nu a putut face, dacă nu o privești în contextul ei social. Același lucru pot spune și despre istoria mea ca sociolog.

PREISTORIA SOCIOLOGIEI: GÂNDIREA SOCIAL-POLITICĂ ȘI CULTURALĂ

Starea de subdezvoltare. Țările române au fost timp de secole crunt exploatate. O țărănime sărăcită. Un sistem politic preluat tot mai mult de controlul otoman. O clasă feudală interesată în exploatarea țărănimii și angajată în jocurile politice pentru putere.

Cuantumul prelevărilor statale, pe locuitor, la sfârșitul secolului al XVI-lea

	Galbeni	Grâu (kg)
Anglia (1600)	0,25	21,5
Polonia (1580)	0,14	10
Țara Românească (1590)	2	134
Moldova (1590)	1	67
Transilvania (1590)	0,4	40
Imperiul Otoman (1581)	0,5	60

Sursa: B. Murgescu, 1996.

Poziția populației românești între cele trei mari puteri, Imperiul Otoman, Austro-Ungaria și Imperiul Rusesc, a determinat evoluția ei timp de secole.

Ieșirea din subdezvoltare. Încă de la începutul secolului al XIX-lea, comunitatea românească a devenit tot mai îngrijorată de situația de subdezvoltare a țării, agravată de dependența de Imperiul Otoman. Sistemul politic era inert, subordonat curții otomane. Noua generație de intelectuali resimțea tot mai mult urgența problemelor social-economice ale țării și nevoia scoaterii din starea de subdezvoltare.

Visul ca o formă de ieșire din subdezvoltare. Când am dat peste afirmația că ***românul este un visător*** am considerat că e o simplă metaforă pe care nu trebuie să o iei în serios. Acum cred că, în cele mai multe forme de manifestare ale sale, românul este un visător.

Visul este ieșirea din realitate și plăsmuirea unei alte realități cu o altă logică. Visul este o constantă a trăirii românești. El a luat forme foarte diferite: basmul, sărbătorile, arta, mai ales literatura și muzica, filosofia. Și programele politice sunt un vis de schimbare a realității. Conștiința de sine a românilor a fost forma ieșirii din starea de subdezvoltare.

Vă propun și o perspectivă care ar putea să surprindă la început. Sociologia românească este și ea o formă a visului: ieșirea din realitate și construirea unei alte realități. Profesia de sociolog este o formă în care eu visez.

Contactul tinerei generații cu Europa occidentală, în primul rând cu Franța și Germania, a coagulat programul ieșirii din subdezvoltare. Tinerii intelectuali și-au asumat responsabilitatea de a găsi căile prin care să contribuie la relansarea țării. Modelul de societate de atins era în primul rând cel bazat pe cultură și știință. Și libertatea era o condiție esențială. Schimbarea politică avea ca obiectiv eliberarea de tutela otomană și eliminarea puterii feudale. Tinerii intelectuali erau forța activă a procesului de schimbare. Structurile capitaliste și industriale erau subdezvoltate, reprezentând o resursă economică și politică firavă.

Deși divizată politic și administrativ, populația română a dezvoltat conștiința de sine a românilor, o cultură proprie, unită de o limbă comună.

În ciuda condițiilor externe neprielnice, unirea într-o mare comunitate românească s-a cristalizat treptat, la început mai mult ca o stare de „vis”, decât de program realizabil în contextul internațional neprielnic. Proiectul lui Mihai Viteazul de a realiza o Mare Românie a rămas în conștiința publică ca un vis memorabil care nu trebuia uitat.

Contactul cu Vestul european. În secolul al XIX-lea Occidentul european își crește influența asupra estului Europei: politic, economic, dar mult mai rapid și mai profund asupra mentalității. Până să ajungă bunurile și structurile economice din Occident, au venit ideile. Tinerii români, în loc să meargă la Istanbul, au început să meargă la universitățile din Vest, mai ales în Paris. Și au venit acasă, nu atât cu bunurile europene, ci mai mult cu stilul de viață occidental și, mult mai important, cu o nouă viziune socială și politică. În contact cu mediul intelectual efervescent al mijlocului secolului al XIX-lea, tinerii români au fost captivați de visurile revoluționare ale Occidentului. Ei s-au format nu la coada, ci la vârful ideilor europene de schimbare socială.

Clasa bogată a început și ea să trăiască la nivelul modului de viață european, dar țărănimea a fost marele perdant al deschiderii europene. Ea a plătit prin accentuarea sărăcirii sale pentru noile aspirații europene ale boierimii.

La începutul secolului al XIX-lea, populația română este cuprinsă de o adevărată fierbere socială.

În **1784**, cu 5 ani înainte de Revoluția Franceză, o masă de țărani transilvăneni, conduși de Horea, Cloșca și Crișan, se răscoală, înspăimântând guvernarea austro-ungară. Programul revoltei țărănești se centra pe modernizarea unei societăți rurale prin desființarea sistemului feudal: pământurile nobililor să fie împărțite țăranilor, nobilii să nu mai aibă moșii și să plătească dări ca oamenii de rând, ei să trăiască din slujbe de la stat (I. A. Pop, 2016, 114). Răscoala a fost înăbușită cu o duritate care a rămas ca o pată neagră a istoriei noastre: „tragerea pe roată” a doi din conducătorii răscoalei, al treilea spânzurându-se în închisoare. În Transilvania, programul reformei sociale este dublat de un program național: recunoașterea drepturilor românilor, deși majoritari, dar împilați de minoritatea maghiară.

1821. Programul Revoluției lui Tudor Vladimirescu: dreptul poporului la rezistență în fața opresiunii, principiul suveranității naționale, abolirea dominație străine, desființarea privilegiilor feudale, ocupare funcțiilor pe bază de merit, nu de avere, reforma justiției, a administrației, reforma școlară, formarea unei armate naționale, reforma fiscală (I. A. Pop, 2016, 116).

Revoluția din **1848–1849**, în toate cele trei Țări Române, „a trasat programul de modernizare a României până la 1918” (I. A. Pop, 2016, 116). În acel context s-a format o generație dedicată schimbării rapide a României: Alexandru I. Cuza, Nicolae Bălcescu, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Ion Heliade Rădulescu, Christian Tell, Costache Negri, Ștefan Golescu... Din perspectiva timpului, Nicolae Bălcescu este cel care s-a afirmat atât ca un lider revoluționar vizionar, cât și ca un gânditor remarcabil în orizontul proiectului național românesc. Programul pașoptist a avut patru categorii de obiective. *Naționale*: eliberarea Țărilor Române de sub dominația străină, unirea social-politică a românilor. *Instituționale*: modernizarea statului după model occidental, adoptarea instituțiilor și legislației europene care să ofere cadrul funcționării unei societăți moderne și liberalizarea economiei. *Sociale*: eliberarea țăranilor din dependență și împroprietărirea acestora cu pământ, desființarea obligațiilor țăranilor față de boieri, a dijmelor sub toate formele (claca sau zilele de meremet), urmând a fi introdusă doar o impozitare către stat. Feudalismul urma să fie

desfiinţat. Învăţământul de toate gradele să fie în limba naţională. *Liberale*: democratizarea societăţii, drepturi şi libertăţi democratice, drepturi cetăţeneşti, libertatea persoanei, libertatea presei, egalitate în faţa legii şi desfiinţarea pedepselor corporale.

1859. Programul paşoptist de modernizare este pus în practică în cei 7 ani de domnie ai lui Alexandru Ioan Cuza, sprijinit de personalităţile formate în climatul Revoluţiei de la 1848. Alexandru Ioan Cuza, ales domnitor în Moldova, este ales şi în Muntenia. Marile puteri sunt puse în faţa unui fapt împlinit care nu le-a plăcut. Se naşte primul stat cu titlul de *România*. Dar noua Românie este încă o *Românie Mică*. Transilvania este încadrată în Imperiul Austro-Ungar, Basarabia anexată de Imperiul Rus. Noul domnitor, împreună cu noile forţe politice, promovează un larg program de modernizare. Statul a adoptat de la început o structură instituţională la nivelul de vârf al Occidentului. S-a promovat un nou sistem legislativ prin preluarea legislaţiei din diferite ţări europene: Franţa pentru codul civil, Elveţia pentru codul de procedură civilă şi Italia pentru codul comercial. S-a creat astfel cadrul modern european de funcţionare a vieţii sociale.

În 1866 este adoptată prima *Constituţie a României* care a preluat aproape integral Constituţia Belgiei, considerată ca cea mai avansată legiferare constituţională la acea vreme. Înscriind pe frontispiciul său principiul suveranităţii naţionale şi nespecificând în nici un articol relaţia de dependenţă faţă de Poartă, Constituţia din 1866 a reprezentat forma politico-juridică de manifestare a independenţei României în planul relaţiilor internaţionale. Ea a statuat principiile democratice pentru funcţionarea statului român, cum ar fi: principiul suveranităţii naţionale, al separaţiei puterilor şi al guvernării reprezentative, al supremaţiei constituţiei. Prin acest act fundamental, România realizează o adevărată deschidere, fiind primul stat constituţional al Europei de sud-est, în condiţiile în care, după cum remarca C. Stere într-un discurs ţinut în parlamentul României, „Bulgaria nu se născuse încă, Serbia constituia un mic stat vasal, monarhia habsburgică trăia în urma frământărilor din 1848 sub regim absolutist (...), iar Rusia trecea spre instituţii moderne, dar nu spre constituţionalism” (C. Stere).

Reforma agrară, un obiectiv esenţial al întregii mişcări social-politice a timpului, a fost declanşată: secularizarea averilor mânăstireşti (**1863**) şi împroprietărirea ţăranilor (**1864**). În Mesajul din decembrie 1859, domnitorul Alexandru Ioan Cuza menţiona expres ca prioritate construirea de poduri, canale, căi ferate şi alte căi şi mijloace de comunicaţii şi de depozitare (V. Axenciuc), infrastructură vitală a funcţionării unei societăţi moderne. Se

adoptă un nou sistem politic, multipartidist, cu parlament constituit prin alegeri, for legislativ care votează și guvernul. Sunt constituite principalele instituții culturale și științifice: universități în Iași și București; pe modelul francez se înființează Academia Română.

Programul reformei agrare promovat în anii 1864–1866 a creat o tensiune cu configurația politică existentă: o boierime puternică și un capitalism firav. Ceea ce s-a numit pe atunci „monstruoasa coaliție" l-a forțat pe Cuza să abdice și s-a optat pentru o altă formulă: recursul la un domnitor străin, Carol I, prinț de Hohenzollern–Sigmaringen. Sistemul ereditar se spera că va evita conflictele politice.

Stabilitatea politică a sfârșitului de secol exprima de fapt victoria forțelor conservatoare. Față de explozia reformatoare a anilor '60, în aproape jumătatea de secol care a urmat s-a instaurat o perioadă de acalmie politică. Statul conservator a instaurat un echilibru liniștit, dar a redus spre minimum ritmul reformelor, încetinind dezvoltarea României. Reforma agrară, care ar fi trebuit să împingă puternic România pe calea modernizării, a fost stopată cu mult înainte de a-și fi atins obiectivele sperate, eșuând într-o nouă formulă de feudalism, numită de Dobrogeanu-Gherea *neoiobăgie*.

Segmentul social cel mai activ la nivelul programului politic de modernizare a fost intelectualitatea. Ce voia intelectualitatea română? Desigur, independența. Era importantă împroprietărirea țăranilor și desființarea structurilor feudale, dar rezistența era puternică. Schimbarea structurală era blocată de mulți factori. Un spațiu „liber" de dezvoltare a fost *cultura*. Colectivitatea avea nevoie de dezvoltarea *conștiinței de sine***.** Literatura oferea un asemenea instrument: în principal romane și piese de teatru, dar și articole în ziare.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ca reacție la acalmia politică și socială, s-a produs o adevărată explozie a culturii și științei românești. Se afirmă, în această perioadă, romanul românesc prin Nicolae Filimon (*Ciocoii vechi și noi*, 1865) și Duiliu Zamfirescu (*Viața la țară*, 1898), dar și clasicii literaturii românești, Mihai Eminescu, Ion Creangă, Vasile Alecsandri, Ioan Slavici, Ion Luca Caragiale. Literatura exprima starea psihologică și morală a tuturor claselor și păturilor sociale. În această perioadă se remarcă mari artiști plastici, cum a fost Nicolae Grigorescu, filosofi importanți, ca, de exemplu, Titu Maiorescu sau Vasile Conta, personalități în domeniul științei, precum Grigore Cobălcescu, Gregoriu Ștefănescu, Carol Davila, Nicolae Kretzulescu, Victor Babeș, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Moses Gaster, Alexandru Papiu-Ilarian, A.D. Xenopol, Henri Coandă, Nicolae Titulescu, își începe activitatea biologul Grigore Antipa.

Sfârşitul perioadei oferea o împletire a receptării tragismului satului, ca de exemplu în opera lui Slavici, dar şi în viziunea colorată a satului în percepţia copilului, completată cu basmele de mare frumuseţe strânse de Ion Creangă, cu situaţia hilară a oraşului lui Caragiale, cu romantismul lui Eminescu. Totul pe fondul unei demoralizări sociale şi politice, dar şi a angajării ferme în promovarea unei arte de mare calitate.

În „bojdeuca" sa, ţăranul-învăţător Ion Creangă oferă românilor o şansă de a trăi o realitate ţărănească de vis: copilăria satului şi basmele povestite de bătrâni în jurul focului. Prietenul lui, Mihai Eminescu, oferă românilor şansa de a trăi împreună o experienţă romantică uluitoare. Poeziilor lui Eminescu le datorăm că suntem fiinţe romantice. Dar ne regăsim şi realitatea oferită de Caragiale: o formă de viaţă modernă de care ne detaşăm cu haz.

DEZVOLTAREA SOCIOLOGIEI ÎN ŢĂRILE ROMÂNEŞTI (1890–1914)

Literatura a fost un vârf al culturii româneşti. Comunitatea a citit cu pasiune, recunoscându-se aici pe ea însăşi. Literatura oferă *situaţii tipice* ale vieţii româneşti. Dar era nevoie de o viziune articulată a întregului social. Una dintre noile ştiinţe care începuseră în acel secol să se afirme ca o sursă intelectuală promiţătoare a fost sociologia ca ştiinţă a societăţii. Sociologia, cu mijloacele ei, şi-a asumat misiunea de a oferi o cunoaştere de sine cu alte mijloace decât arta. Era nevoie de o viziune sociologică a „naţiunii".

În anii '90 ai secolului al XIX-lea intelectuali români, formaţi în Occident, au fost activi în a utiliza resursele europene în misiunea socială pe care şi-o asumau. Sociologia, care era mai degrabă o promisiune decât un corp ştiinţific consolidat, a fost de la început atractivă.

Cursuri universitare, prima modalitate de asimilare în România a noii ştiinţe. În acei ani, câţiva intelectuali au introdus cursuri universitare de sociologie. O ştiinţă, ea însăşi la începuturile ei, mai mult ca un spaţiu intelectual promiţător care trebuia să fie umplut. Se oferea studenţilor un nou câmp ştiinţific de dezvoltat şi utilizat prin oportunitatea de a răspunde la nevoia de schimbare socială.

Erau cursuri „introductive" într-un câmp nou ştiinţific care trebuia dezvoltat. Erau cursuri generale, pline de speranţe şi promisiuni. Tânăra generaţie de studenţi s-a deschis pentru noua promisiune ştiinţifică.

În **1893** Constantin Dimitrescu-Iaşi ţine primul curs de sociologie la Universitatea Bucureşti. Câţiva ani mai târziu, **1899**, Constantin Leonardescu ţine primul curs de sociologie la Iaşi.

1905, Dumitru Drăghicescu, doctor în sociologie la Paris, ține cursul de sociologie.

1910 este un an special. Dimitrie Gusti este primul profesor titular de sociologie la Universitatea Iași. În același an, la București, Rădulescu-Pogoneanu ține și el un curs de sociologie.

Studii pe probleme sociale. În această perioadă, specialiști formați în diferite domenii sunt atrași de problemele sociale critice ale societății românești. Citez mai pe larg o selecție din aceste studii interesante din două motive: pun în discuție problemele sociale critice ale societății românești și mulți țin să precizeze chiar din titlu că sunt studii sociologice/sociale. De remarcat și importanța acordată problemelor epistemologice ale științelor sociale.

1910, Petre Andrei, asistentul lui Gusti, și Setlacec: prima cercetare monografică de teren la Schitu Tărâța, de lângă Iași.

Ștefan Antim*: Studii sociologice. Substratul economic al familiei. Subjugarea femeii* (**1907**), *Intervenționismul și tocmelile agricole. Studiu social* (**1907**), *Chestiunea socială în România* (**1908**), *Chestiunea evreiască. Studiu social* (**1918**).

Ecaterina Arbore*: Leagănele publice* (**1900**), *Copii găsiți și orfani în capitală (***1905***), Influența industriilor asupra sănătății lucrătorilor* (**1907**), *Întinderea tuberculozei în București* (**1913**).

Nicolae Basilescu*: Studii sociale. Străinii în România* (**1903**), *Studii sociale. Rolul femeii române* (**1905**).

Leonida Colescu*:* Legea rurală din 1864 și statistica țăranilor deveniți proprietari (**1903**), Statistica agricolă a României bazată pe cercetările făcute în anii 1904 și 1905 (**1907**).

Constantin Dobrogeanu Gherea: *Neoiobăgia. Studiu economic-sociologic a problemei noastre agrare* (**1910**).

Dumitru Drăghicescu: *Problema determinismului social* (**1903**), *Raportul dintre drept și sociologie* (**1904**), *Din psihologia poporului român. Problema conștiinței. Studiu psiho-sociologic* (**1907**), *Idealul creator. Eseu psiho-sociologic asupra evoluției sociale* (**1914**).

Spiru Haret*: Chestiunea țărănească* (**1906**), *Mecanica socială* (**1910**).

Constantin Rădulescu-Motru: *Cultura română și politicianismul* (**1904**), *Psihologia ciocoismului* (**1911**), *Psihologia industriașului* (**1911**).

Simion Mehedinți*: Poporul* (**1913**).

Gheorghe Scraba*, Condițiile de trai ale săteanului român* (**1906**), *Starea socială a săteanului: despre ancheta anului 1905* (**1907**), *Sociologie* (**1914**).

Alexandru D. Xenopol*: Principiile fundamentale ale istoriei* (**1900**), *Cauzalitatea în succesiune* (**1906**), *Neconștientul în istorie. Evoluția în istorie* (**1907**), *Istoria partidelor politice în România. Despre metoda în științe și în istorie* (**1910**).

PROGRAMUL GUSTIAN: 1920–1944

Perioada dintre cele două războaie mondiale, aproximativ 25 de ani, a fost dominată de paradigma sociologiei lansată de Dimitrie Gusti.

Marea deschidere făcută de Gusti a fost dezvoltarea unei noi paradigme a sociologiei: sociologia nu pur și simplu o știință *descriptivă* a realității sociale sau *aplicativă la rezolvarea micilor probleme sociale*, ci *sociologia ca inițiator și instrument al dezvoltării sociale*. Spre deosebire de sociologia occidentală, care era predominant o *sociologie descriptiv-explicativă*, Gusti a dezvoltat o *sociologie constructivă, un instrument științific de ieșire a României din situația de subdezvoltare*.

Societatea occidentală avea organizare capitalistă consolidată, angajată într-un proces de creștere prin propriile ei mecanisme. Ea nu avea nevoie de o știință care să-i orienteze procesul de dezvoltare. Creșterea economică este realizată de antreprenorul privat orientat nu spre dezvoltarea socială, ci de obținerea profitului. Societatea se schimbă mai ales ca efect al creșterii economice. Este desigur nevoie de sociologie, dar mai mult ca instrument de analiză și de soluționare a problemelor sectoriale. Paradoxal, societatea occidentală nu avea nevoie de o știință a dezvoltării sociale. Sociologia occidentală nu s-a dezvoltat, sau dacă a făcut-o foarte timid, ca știință a *schimbării sociale*, și în niciun caz a *schimbării sociale proiectată*. Sociologia gustiană s-a vrut fundamental a fi o știință a schimbării/ dezvoltării sociale.

Societatea românească era prizoniera unei *stări de subdezvoltare,* lipsită de mecanismele și de resursele necesare de înscriere într-un proces rapid de dezvoltare. România se confrunta cu un deficit cronic de resurse capitaliste de dezvoltare: o masă de țărani cu mici proprietăți de pământ, lipsa de capital, structuri feudale încă puternice susținute de factorii politici. Avuția, atât cât exista, era foarte inegal distribuită. Comunitățile care ar fi putut să le utilizeze productiv aveau puțin capital și țărănimea era săracă: fâșii mici de pământ.

Școala Gusti și-a asumat misiunea nu numai de a susține științific procesul de ieșire din subdezvoltare, ci și de a iniția și organiza acest proces. A ales pentru început *satul,* care acoperea în jur de 70–80% din viața socială românească. *Monografiile* gustiene nu erau simple descrieri ale satelor, ci organizarea unui parteneriat sat/echipa sociologică pentru a dezvolta satul.

- Dimitrie Gusti a făcut cu mult mai mult decât a realiza cursuri introductive, cărți teoretice sau analiza unor probleme sociale. El a inițiat, cred, o *mișcare socială* unică în lume: specialiști din diferite domenii științifice/profesionale și culturale și-au unit efortul într-un program unic de cercetare-dezvoltare socială, sociologia asumându-și funcția de coordonare a întregului efort. A creat un spațiu social de colaborare multidisciplinară.
- A definit cu claritate obiectivul asumat de școala sa de sociologie: nu a contribui la „marea" teorie sociologică, ci constituirea unui *mecanism de producere a cunoașterii de sine a comunității românești.* A definit profilul sociologiei românești ca *știință a națiunii:* producerea de cunoaștere a comunității tale, în care trăiești. Un proces de producere masivă de cunoștințe sistematice, culese cu mijloace sociologice, despre starea comunităților românești. Nu „o teorie" a României, ci generarea unei mase imense de informații despre starea societății românești. Obiectivul: o cunoaștere de sine a țării/națiunii[1].

Gândind în perspectivă, Gusti credea că se va realiza o *hartă socială* a României în care fiecare unitate, sat/oraș, avea să fie obiectul unei monografii. Spre sfârșitul perioadei, tinerii gustieni au introdus o nouă viziune: eșantionarea. Era mai eficient nu a face mii de monografii și a le asambla într-o imagine globală, ci a face eșantioane tipologice. Proiectul, centrat pe tipuri de comunități, oferea fezabilitatea programului.

Monografia comunităților oferea o nouă șansă pentru sociologie. Sociologia a avut de la început misiunea de a fi o *știință globală*, sintetică, a realității sociale. Dar ea a găsit multe discipline științifice „sectoriale": economie, demografie, ramurile culturii. Ideea sociologiei de a fi o știință integrativă a creat o întrebare fundamentală: poate sociologia să creeze o viziune integratoare? Științele sectoriale s-au dezvoltat rapid, fără a da prea multă atenție pretenției integratoare a sociologiei. Sociologia s-a trezit să devină o știință sectorială, centrându-se pe componenta „strict socială", a „socialului". Această situație s-a agravat în prezent. Adesea, sociologia tinde să se centreze mai mult pe analiza opiniilor, nu a realității complexe a vieții sociale. Gusti a avut o idee care răspunde la această întrebare: sociologia putea să devină o știință integrativă la nivelul monografiilor comunităților prin cooperarea „locală" a specialiștilor. În anii programului gustian s-a realizat un spațiu de comunicare între domeniile sociale, depășind în mare măsură izolarea sociologiei.

[1] Gusti și gustiștii înțelegeau prin „națiune" nu o entitate „metafizică", ci o realitate social-culturală precisă, „țara", comunitatea în care trăiau în acel spațiu.

Programul gustian a încercat să dezvolte capacitatea satului de a identifica resursele de care dispune și de a le mobiliza pentru ieșirea din subdezvoltare, inclusiv a celor umane: învățătorul, preotul, doctorul, administrația publică locală. Se adaugă și o altă resursă foarte importantă: competența „gratuită” a specialiștilor angajați în programul lui Gusti.

Proiectul lui Gusti a fost animat de un optimism apreciabil. Pentru mobilizarea resurselor existente, era preferabil să se acorde o atenție mai scăzută dificultăților. Ele existau, dar trebuiau depășite prin dezvoltare.

În fine, Școala Gusti a făcut și o altă deschidere istorică. Sociologia s-a dezvoltat nu ca știință îngustă a „socialului”, ci ca știință globală, integrativă, a realității sociale. Gustienii s-au dezvoltat în direcția colaborării cu toate instituțiile publice. Colaborarea cu Institutul Național de Statistică a fost o prioritate. În Occident, invers, ea a tins să se izoleze de celelalte științe sociale: centrarea pe teme speciale, evitând problemele macro.

SOCIOLOGIA ÎN PERIOADA COMUNISTĂ: 1944–1989

Încheierea războiului în 1944 a creat pentru România o nouă situație. În cei 46 de ani ai acestei perioade, sociologia românească a cunoscut o evoluție puțin spus dramatică: vârfuri surprinzătoare și prăbușiri.

1944. NOUL PROGRAM AL LUI DIMITRIE GUSTI PENTRU PERIOADA POSTBELICĂ

În noul context după încheierea războiului, Gusti a încercat să dezvolte un nou program sociologic ca mecanism al refacerii țării. Exista o echipă gustiană cu capacitate de prestigiu.

Dimitrie Gusti, membru al Academiei Române, președinte al Academiei române între 1944–’46, sociolog cu recunoaștere mondială, s-a oferit, cu bună credință, să sprijine noul proces de lansare a țării după dificilul război.

În 1945, „Scânteia”, ziarul Partidului Comunist, publică un articol programatic cu viziunea sociologului român Dimitrie Gusti: strategia postbelică a țării.

„Programul nostru [de dezvoltare]... ne-am oprit asupra următoarelor probleme. Prima și, desigur, cea mai importantă este cunoașterea poporului sub toate aspectele sale de viață: biologic (alimentație, locuințe, boli sociale, sifilis, tuberculoză, pelagră etc.), economic (viața orașelor, a satelor, a uzinelor), cuprinzând și cercetarea vieții țăranului și a muncitorului. O cercetare științifică experimentală și ale cărei date să fie puse la dispoziția omului politic, pentru ca omul politic să nu mai recurgă

la soluții improvizate, ci la soluții bazate pe date științifice. Pe lângă viața economică ne interesează cercetarea sub toate aspectele a vieții spirituale și sociale... cunoașterea pământului românesc. Valorificarea Deltei Dunării, crearea de elești sistematice, alimentarea cu ape a regiunilor lipsite de ape ș.a.m.d. O a treia problemă este aceea a descoperirii materiilor prime, a creării unei industrii farmaceutice românești, a obținerii de substanțe pentru tăbăcirea pieilor, a utilizării fibrelor naturale din stuful Deltei etc., care formează obiectul de cercetare al comisiunii de chimie pură și industrială. O altă problemă care se impune atenției cercetării teoretice și aplicate este problema energetică, chimia combustibililor (cărbuni, gaze, petrol etc.), cu planuri privind electrificarea țării, amenajarea de instalații electrice moderne, folosirea apei în agricultură (irigații), utilizarea rațională a ligniților din regiunea subcarpatică pentru obținerea unui combustibil brichetat ieftin ș.a.m.d. O altă comisiune se ocupă cu problema materialelor de construcție și refacerea clădirilor. Apoi ...biologia vârstelor, economia organelor interne, modul de desfășurarea a tifosului exantematic, problema gușii ș.a. Consiliul mai are în vedere cercetări asupra fizicii nucleare, tehnicei militare, producției agricole și industriale, sistematizării orașelor și satelor. De asemenea, va publica o mare enciclopedie românească.". („Scânteia", 1945)

Dacă analizăm cu atenție programul gustian schițat în 1945 în „Scânteia" constatăm că acesta avea în esență aceeași orientare ca programul propus ulterior de Partidul Comunist: un program de dezvoltare social-economică a țării. O singură diferență fundamentală: în programul gustian conducerea era acordată comunităților asistate de sociologie. Programul comunist sovietic acorda poziția de conducere „partidului comunist".

Gusti nu este doar un mare sociolog român. Cred că este și un vârf al sociologiei mondiale. Alături de Marx, Gusti a fost un constructor de istorie: a propus o alternativă la comunismul lui Marx. O nouă societate, în care sociologia urma să fie fundamentul științific al politicii. Marx a propus o teorie a capitalismului consolidat și a argumentat că logica capitalismului duce la o revoluție socialistă. Gusti a analizat societatea subdezvoltată și a propus o strategie a ieșirii din subdezvoltare. Dacă privim astfel lucrurile, strategia lui Gusti este înalt relevantă și pentru România actuală. România este o societate subdezvoltată aflată la marginea societății capitaliste europene consolidate și trebuie să-și găsească o strategie de ieșire din subdezvoltare

Gusti nu s-a înscris într-un partid politic. Nu a dorit, deși probabil ar fi fost foarte simplu să obțină o funcție de prim-ministru. El a vrut să conducă, împreună cu sociologia, o țară. Nu *administrarea* societății, ci inițierea unui proces de dezvoltare social-economică a țării.

În acei ani Gusti este invitat de ONU, la Washington, unde a prezentat propunerea unui *Institut Social Mondial* care urma să pună întreaga lume într-o noua viziune. Am fost tentat să consider că era o naivitate. Meditând

mai mult, am ajuns la concluzia că nu era naivitate, ci a promovat un curs alternativ posibil al istoriei.

Și acum înțeleg și altceva. Am fost mereu jenat că mi-a fost greu să rezum „teoria" lui Gusti, așa cum se prezintă alte teorii sociologice. Ar fi fost o eroare. El nu a construit atât o „teorie" a societății, ci a introdus un proces social-instituțional de dezvoltare a țării asistat de sociologie împreună cu toate științele relevante.

Îmi revine în minte proiectul lui Platon: o lume condusă de filosofi. Ideea pare formidabilă: o lume condusă de cunoaștere. Deci cunoașterea va conduce lumea? Ca sociolog, Gusti nu a promovat o lume condusă de cunoaștere ca în modelul lui Platon. El nu a impus „elevilor" lui o teorie și nici un „model" de societate. Ci a promovat un spațiu „deschis" al construirii libere de către oameni asistați de sociologie. Proiectul lui Gusti conținea un nou tip de democrație, mult mai profund decât simpla democrație bazată pe alegeri din patru în patru ani.

După un an, Dimitrie Gusti se reîntoarce în țară, pregătit să coordoneze științific relansarea țării. Dar este dat afară din toate funcțiile, din casă, biblioteca lui este împrăștiată. După câte știu, un prieten îl ia la el, asigurându-i supraviețuirea. E drept, nu a fost băgat în închisoare.

Programul lui Gusti avea o problemă fundamentală: nu a luat în considerare că România era ocupată de Uniunea Sovietică. El se baza pe presupoziția că România va urma un curs al dezvoltării decis de ea însăși. De fapt, istoria a spus NU programului lui Gusti, nu pentru că acesta nu era foarte bun pentru România, ci pentru că istoria a optat pentru o lume împărțită în două lumi ostile, Est și Vest.

Cazul Gusti ne îndeamnă să revedem ce înseamnă Istoria. Istoria, „așa cum se întâmplă", nu este o necesitate, determinată de legi inexorabile ale cursului istoric, ci trebuie să o vedem altfel. Istoria are mereu în față mai multe alternative. Istoria *alege* dintre alternative posibile și de aceea ea este pe deplin responsabilă pentru ce a ales. Cum spunea Sartre, omul, lucru valabil și pentru colectivitate, este absolut liber în fața alegerii și pentru alegerea sa este lipsit de scuze. Între determinismul prezentului și alegerea făcută este libertatea. Suntem absolut liberi, chiar cu prețul vieții, și alegerea noastră nu poate invoca scuze. Sartre e prea strict. Dacă ar fi fost sociolog, el ar fi gândit însă libertatea alegerii pe baza unei model mult mai complex.

Textul lui Gusti publicat în „Scânteia", în 1945, mă obsedează și din altă perspectivă. Dacă Gusti ar fi trăit azi, el ar fi propus un program cu aceeași orientare. Programul lui ar fi fost perfect pentru tranziția actuală: o scoatere din subdezvoltare. Și azi, ca și în 1947, cu același program, Gusti ar fi exclus din viața politică.

1947–1961. INTERZICEREA SOCIOLOGIEI

1947 se instaurează o dictatură ideologică sovietică fundată pe filosofia marxist-leninistă în varianta sovietică, prezentată ca singura teorie legitimă. O dictatură ideologică: excluderea a tot ceea ce era *diferit,* nu neapărat în dezacord cu acesta.

După modelul sovietic, sociologia este declarată o „știință burgheză” și exclusă din societatea românească. Unii dintre membrii școlii gustiene au pierit în închisori, alții au supraviețuit durei detenții sau marginalizării la care au fost supuși de către clasa politică.

Dictatura ideologică violentă a dominat anii ’50. Nicio dictatură nu poate fi însă totală. Nici dictatura comunistă în anii duri ai anilor ’50 nu a reușit să excludă gândirea independentă, ci doar să o împingă într-o opoziție tacită, care s-a manifestat în diferite forme. Mulți au continuat să mențină interesul pentru paradigma sociologică gustiană. Unii chiar au practicat cercetarea sociologică cu alte denumiri. În subsolurile gândirii începe să-și facă drum gândirea sociologică reală.

Spre sfârșitul anilor ’50, chiar în sânul intelectualității partidului se prefigurează nevoia de schimbare urgentă. Nu este criticat dogmatismul, dar începe să se dezvolte o deschidere spre *diversitate*.

1962–1971. RELANSAREA ENTUZIASTĂ A SOCIOLOGEI

Anii ’60 au fost ani de glorie ai sociologiei în perioada comunistă. În România, relansarea sociologiei poate fi fixată cu precizie: **1962–1971**. E șocant ce se poate petrece în mai puțin de 10 ani.

1962. Apare prima carte de sociologie: *Sociologia succesului* (Mihai Ralea și Hariton, pseudonim al lui Traian Herseni, unul dintre teoreticieni mișcării legionare în anii ’30). Cartea relua o lucrare a lui Ralea publicată în 1945 pe tema sociologiei succesului. Cartea era o contribuție sociologică solidă, foarte originală. Ea introducea o temă nouă în sociologie, paradigma succesului. Pentru a se putea publica în acea perioadă o asemenea carte, teoria succesului era împachetată în verbiajul politico-ideologic al perioadei staliniste. În 1962, tatăl meu, Stanciu Stoian, și el un gustian, mi-a dat cartea. Era cu dedicație, prieten fiind cu Mihai Ralea[2]. Când am citit-o, am fost entuziast,

[2] Mihai Ralea a fost o personalitate specială. Este tratat ca eseist, poate corect. Dar în primul rând, el este sociolog și psiholog. În perioada dificilă a vremii a publicat primele lucrări teoretice de sociologie: *Sociologia succesului* și *Psihologia socială*. Psihologii nici nu l-au invitat să țină cursuri la facultate. Domina psihologia sovietică extrem de îngustă, la nivelul lui Pavlov. Dar Ralea a fost un alt tip de sociolog, diferit de Gusti. *Sociologia*

dar și degustat. O carte sociologică solidă, dar verbiajul mi s-a părut o lipitură artificială, poate necesară politic. De fapt, după 1989, cineva a republicat cartea, curățată de acest verbiaj. Nu am văzut-o. Unde poate fi găsită ?

În primii ani ai anilor '60, în România, ca de altfel în toate țările comuniste, ca efect al procesului de liberalizare, este reabilitată sociologia. Ceaușescu ține un discurs în care critică dur excluderea sociologiei și declară un interes cu totul special pentru rolul sociologiei. Se înființează secția de sociologie la Universitatea București, în 1965, și doi ani mai târziu se înființează secții de sociologie la Cluj și Iași. Au fost la sociologie studenți foarte buni, veniți cu vocație.

La Universitatea București, secția de sociologie era dominată științific de Henri Stahl, un student și colaborator eminent al lui Gusti, dar nu șef de catedră. Șeful catedrei a fost Miron Constantinescu. Miron Constantinescu era absolvent, cred, la începutul anilor '40, la sociologie, cu o opțiune marxistă dogmatică, declarată ostentativ. Traian Herseni, celălalt elev al lui Gusti, nu este acceptat la Universitate de Miron Constantinescu, care avea o reacție viscerală față de „fostul legionar". Dar este semnificativ că Traian Herseni a fost numit totuși șeful departamentului de psihologie industrială în cadrul Institutului de Psihologie. El a format aici un colectiv de sociologi. A avut deplina libertate de a dezvolta cercetările pe care le-a considerat de cuviință și a dispus de fondurile necesare pentru cercetările de teren. A fost liber să publice foarte multe cărți de sociologie.

Filosofia marxistă empirică

Filosofia marxist-leninistă, în varianta ei stalinistă, era tot mai evident depărtată de realitate. Era nevoie de o conectare a ei cu realitatea. La Institutul de Filosofie s-au dezvoltat programe de cercetare empirică adoptând metodologii sociologice și căutând să flexibilizeze paternul filosofic dogmatic.

La Institutul de Filosofie, în acea perioadă, s-au dezvoltat două programe de cercetare „filosofice empirice", coordonate de Mihai Cernea și Nicolae Bellu. Spun că aceste programe pot fi etichetate ca „filosofie empirică" pentru că în cadrul teoriei filosofice marxiste de tip stalinist (modelul sovietic de societate) s-au dezvoltat cercetări empirice, cu utilizarea unor metode empirice sociologice, preluate însă diletantist.

Echipa coordonată de Mihai Cernea s-a centrat pe schimbările socialiste ale satului prin cooperativizare. Tema predilectă era conștiința socialistă a

---

succesului a fost prima carte de sociologie pe care am citit-o. Am avut privilegiul să-l cunosc personal și să am două discuții cu el. La nunta mea, în 1964, Mihai Ralea și Atanasie Joja ne-au fost nași, ambii prieteni cu tata. Evident, ei au fost nași doar simbolici. Citisem câteva lucrări ale lui Ralea și l-am solicitat să mă primească pentru a discuta ce intenționam să fac în sociologie. Am fost surprins. Foarte amabil, dar ... De fapt, în același an a decedat.

cooperatorilor. Se presupunea că există o conștiință socialistă a țăranilor cooperatori și se căuta identificarea „embrioanelor” ei. Un alt exemplu. În 1970 a apărut o carte despre „mișcarea inovatorilor”: se presupunea că asistam la o mișcare de masă a muncitorilor inovatori. Și s-au căutat muncitori-inovatori.

Al doilea proiect al lui Nicolae Bellu era teoretic mai elaborat, întreprins în 1962–’64. Ipoteza de verificat empiric era: avansul conștiinței socialiste din muncă se răsfrânge și în viața de familie? Empiric, trebuia măsurată atitudinea socialistă față de muncă și atitudinea față de familie. 1000 de chestionare. Am făcut și eu teren cu chestionarul. Cea mai relevantă vizită a mea a fost la fabrica de bere: oamenii preocupați mai mult să bea continuu bere. Nu prea găseam atitudinea socialistă. M-am luptat cu analiza de conținut a întrebărilor referitoare la atitudinea față de muncă. Nu am găsit nimic și am abandonat. Nu cred că proiectul a fost finalizat.

Grupul de filosofi empirici a dispărut rapid, fiind ignorat de noua mișcare sociologică.

Cred că experiența mea din 1962 ilustrează foarte clar trecerea de la filosofia marxistă la sociologie. Trebuia să-mi fac o teză de licență. Am vrut să o fac cu profesorul Nicole Bellu. El începuse să simtă nevoia de contact cu realitatea: uite, e un sat în care s-a făcut una dintre primele cooperative agricole colective. Nu vrei să faci o cercetare: transformarea socială a satului sub impactul cooperativizării ?

M-a dus la Ceacu, la secretarul pe regiune cu propaganda. Am petrecut acolo două săptămâni. Cei de acolo nu prea înțelegeau ce e cu mine. Dar două săptămâni țața Maria mi-a pregătit pui, foarte bine făcuți, lapte, ouă, brânză... Nu știam de unde să o iau. Am stat de vorbă cu cei din conducerea cooperativei. Toți se cam bâlbâiau sau încercau să vorbească ca în ziar. Am vizitat tot ce se putea. Muncă agricolă. Am discutat cu mai mulți țărani cooperatori. Aveam sentimentul că lucrurile nu prea se legau. Un eveniment mi-a deschis înțelegerea. Vorbesc cu președintele gospodăriei: aș vrea să particip la o ședință a cooperativei. Mă puteți invita, dacă e programată una? E în regulă, organizăm o ședință. M-am simțit foarte jenat. Adică, organizează o ședință pentru mine? O sală plină de țărani cooperatori, veniți de la lucru. Păreau obișnuiți să fie chemați la ședințe fără să știe de ce. Prezidiu: președintele cooperativei, lucruri generale despre cooperativă, realizări. Stil raport. Realizând că ceva nu e în regulă, încheie repede. Cine mai ia cuvântul? Nimeni. Tăcere. Cineva vrea să zică ceva? Poate tov. Inginerul agronom. Obligat, acesta se ridică. Bâlbâie confuz câteva propoziții fără legătură cu ceva. Se așeză. Mai vrea cineva... În sală? Niciun țăran nu voia să spună ceva. Atunci am înțeles nu numai ce sunt ședințele, dar și ce este în realitate o cooperativă socialistă.

Am înțeles și care era eroarea cercetării „filosofiei empirice”. Se considera că realitatea era deja așa cum presupunea modelul socialist

sovietic. Filosofii căutau în realitatea cooperativelor elementele modelului socialist în curs de cristalizare; să identifice țărani animați de conștiința cooperatistă, participanți activi la conducerea propriei gospodării. Evident, empiric nu se găsea în realitate nici cele mai mici elemente ale modelului socialist. În realitate găseau niște țărani obosiți, cu căciuli în mână, cărora li se puneau niște întrebări ciudate de genul: când aveți o idee de îmbunătățire a muncii, faceți propuneri în ședințe? Și țăranii dădeau răspunsuri încurcate de genul: *„ei, în fine, sigur, să vedeți, lucrurile merg așa cum merg, dacă...”* Și filosoful cercetător înregistra: țăranii fac propuneri în ședințe. Oricum, mă întrebam unde găseau colegii filosofi conștiința socialistă. Cu siguranță aceștia nu veneau de la țară.

1965. RELANSAREA OFICIALĂ A SOCIOLOGIEI

În 1965 Nicolae Ceaușescu a ținut un discurs care a lansat o nouă atitudine politică față de sociologie. Sociologia, spunea el, a fost abuziv desființată. Ea este o știință fundamentală care trebuie să stea la baza politicii noastre. În fine, asta era ideea.

Un obiectiv prioritar a fost construirea structurilor instituționale ale sociologiei. În 1965, la Universitatea București s-a introdus o secție de sociologie: două grupe de studenți, foarte buni, veniți cu entuziasm. Secții de sociologie s-au înființat cu doi ani mai târziu și la Cluj și Iași. S-au înființat institute de cercetare cu profil sociologic. S-au acordat bani pentru realizarea de cercetări empirice, la nivelul necesității, și organizarea de conferințe sociologice. Instituțiile publice, administrative și întreprinderile au manifestat o deschidere surprinzătoare de susținere a cercetării sociologice, inclusiv sprijin cu materiale necesare și analiza pe calculator a datelor.

Șeful catedrei de sociologie la Universitatea București, Miron Constantinescu, cu o opțiune marxist-leninistă sovietică fermă. O persoană inteligentă, dar subordonând sociologia programului său politic. După război a ocupat poziții la vârful partidului și statului, cu perioade de marginalizare datorită participării lui la luptele politice interne. Coordonarea științifică a fost realizată de Henri Stahl, un fost elev al lui Gusti, cu contribuții științifice foarte importante. Colaborarea cu Miron Constantinescu cred că i-a blocat însă intenţia de a dezvolta programe așa cum le-ar fi dorit.

Universitatea București nu a reușit să finalizeze, după câte știu, o carte care să conțină programul său ambițios de cercetare. Și la Cluj, Aluaș, un cercetător cu vocație, a făcut cercetări monografice în Munții Apuseni, dar nu a finalizat publicistic rezultatele. Și la Iași s-au făcut cercetări, coordonate de Miftode, o persoană interesantă, care iubea cu pasiune sociologia.

Asociat cu secția de sociologie a Universității, s-a înființat și Centrul de Sociologie, cu o poziție administrativă neclară. Fiind sub controlul lui

Miron Constantinescu, eu cred că asta l-a împiedicat să aibă o activitate notabilă.

Orientarea sociologiei relansate

Sociologia, după anul 1965, a avut o altă orientare tematică decât filosofia empirică. Ea căuta mai puțin să identifice în realitate elementele programului socialist (conştiința socialistă a cooperatorilor, atitudinea comunistă față de muncă...), cât teme mai neutre ideologic. O temă curentă era, de exemplu, efectele sociale ale industrializării.

S-a reluat tradiția gustiană: *monografia* comunităților. Toate instituțiile cu profil sociologic, în anii '60, s-au centrat pe realizarea de monografii.

La nivel declarativ, s-a considerat că sociologia românească este o *sociologie marxistă*. Dar începuse procesul de eliberare a gândirii. S-a ales Gusti, alături de Marx, ca mentor al sociologiei românești. Tradiția sociologică românească a fost invocată ca o sursă fundamentală. S-au publicat lucrările lui Gusti. În fapt, invocarea lui Gusti a fost folosită și ca un paravan pentru a permite diversificarea abordărilor în raport cu modelul sovietic. Se putea accepta și o atitudine mai critică față de realitatea socială.

Sociologia românească a declarat că este o continuare a tradiției gustiene. Dar exista o diferență importantă față de spiritul școlii gustiene. În fapt, nu s-a preluat orientarea globală a școlii gustiene: *dezvoltarea socială*. În primul rând, sociologia, acum, avea doar un obiectiv descriptiv, nu a preluat componenta activă, de mobilizare a comunităților pentru ieșirea lor din subdezvoltare. În al doilea rând, monografiile realizate în anii '60 nu au angajat echipe multidisciplinare de specialiști. Cercetările s-au redus la nivelului îngust social.

Sociologia trebuie să meargă pe „teren", nu urmând temele critice ale societății românești, ci pentru a face monografia comunităților. După un entuziasm pentru monografii, tema s-a uzat și a fost abandonată. Pe această linie, nu se putea merge mai departe.

Poate că pentru înțelegerea istoriei, experiența mea de atunci ar putea prezenta interes. În 1964–'65 am decis să abandonez etica, unde eram preparator, și am optat pentru sociologie. Unde și cu cine ? Noua secție de sociologie care se prefigura la Universitatea București. Dar șef, Miron Constantinescu. Eram tânăr și radical. **Nu**. Vroiam libertate de dezvoltare profesională.

Tata, prof. Stanciu Stoian, mi-a vorbit de Herseni, un alt elev prestigios al lui Gusti. L-am cunoscut și m-a încântat. Am plecat la Institutul de Psihologie, la Traian Herseni. Am participat cu entuziasm la prima monografie la Boldești. Am stat acolo multe săptămâni adunând date și o mulțime de interviuri. Am înțeles realitatea socială dincolo de bibliotecă. La Boldeşti

am realizat ce probleme mi-a creat timiditatea mea în contactul cu oamenii. Lulu, soţia mea, a dovedit la Boldeşti capacitatea uimitoare de a stabili contacte cu oamenii în cercetarea empirică. Scrierea monografiei a fost o experienţă crucială pentru mine. În 1970 a fost publicată monografia, o care de mare valoare sociologică, apreciată de comunitate ca cea mai bună carte monografică.

Am fost și la a doua tentativă de monografie, la Făgăraș. Am stat și acolo mult pe teren, dar nu mai vedeam ce mai puteam face. Herseni mă forța să stau „pe teren", când nu mai înțelegeam ce fel de cercetări aș fi putut face. Regret și acum că s-a încheiat colaborarea cu Herseni nu în termeni prea buni. Trebuia să plec de la Institutul de Psihologie. Cred că și Herseni trecea printr-o criză. Tentativa de a realiza a doua monografie nu cred că s-a finalizat.

Depusesem teza de doctorat în 1968 și gândeam altfel. Era prima teză de doctorat cu o temă de sociologie: teoria generală a sistemelor sociale și rolul normelor comportamentale în funcționarea sistemelor sociale; bibliografie sociologică occidentală, dar și noua experiență de cercetare empirică. Nu exista atunci doctorat în sociologie, ci doar în filosofie.

Părăsisem filosofia. Singura posibilitate era să merg la Secția de sociologie a Universității București, condusă de Miron Constantinescu. Nu eram prea încântat de această alegere, dar nu vedeam altă posibilitate. Miron Constantinescu avea un comportament dictatorial în profesie. La cursuri, venea cu întreaga catedră. Am solicitat o discuție. M-a primit. Am vrut să explic pe scurt ce am făcut și ce vreau să fac. M-a întrerupt. Îl interesa altceva. Ai lucrat cu Herseni. Ce relații ai cu Herseni ? Am considerat că nu era moral să-i spun că am avut un conflict cu Herseni. Am evitat discuția și m-am întors la proiectul meu. Clar, nu i-a plăcut deloc. A încheiat brutal discuția. Se adresează adjunctului: fă-i formele la Centru. Centrul de sociologie era atunci o anexă dezorganizată. Nu am acceptat. M-am considerat insultat. Catedra era plină de persoane departe de calificarea sociologică elementară.

Mi s-a spus că refuzul l-a supărat foarte tare. O conferință științifică la Pitești. În sală, pe primul rând erau invitații, inclusiv eu. Vine Miron Constantinescu. Dă mâna cu toți. În fața mea se uită la mine și nu-mi dă mâna. Colaborarea cu catedra de sociologie nu mai putea avea loc. Acesta a fost motivul pentru care nu am colaborat deloc cu grupul de sociologi de la Universitate. Am decis să fac programe de cercetare sociologică „informal", cu colective de tineri interesați să lucrăm împreună.

Unde să merg? Profesorul Bugnariu, care îmi fusese conducător de doctorat, mi-a oferit un post de lector la catedra de filosofie. Nu voiam filosofie, dar nu aveam altă posibilitate. Am profitat de libertatea, aș zice absolută, de a face la cursuri ce voiam. Singura restricție era să nu pui în discuție politica partidului. Am predat teoria socială a lui Marx

(materialismul istoric), dar și un curs nou de Filosofie a istoriei. Din 1980 am trecut la Politehnică și am predat Sociologie industrială, dar și filosofie pentru electroniști. O plăcere. Aici mă simțeam și mai liber. Puteam să aleg orice temă voiam.

1968 a fost vârful „liberalizării". Un punct central al programului lui Ceaușescu a fost afirmarea independenței față de Uniunea Sovietică. Și sociologia a beneficiat. S-a produs o relativizare a dependenței și de paradigma marxist-leninistă sovietică. Multe dogme sovietice au început să fie puse în discuție. În anii '50, ca rezultat al criticii dure a lui Hrușciov, Stalin a fost eliminat dintre „cei patru" lideri filosofici. Apoi, marxism-leninismul a devenit doar marxism. Și nici Marx „nu s-a simțit prea bine". Nu mai era o crimă să formulezi unele rețineri chiar față de Marx. Locul „clasicilor" a fost luat de Ceaușescu.

Un „eveniment" semnificativ pentru starea de spirit sociologică de atunci. În 1968, s-a lansat o discuție publică referitoare la poziția marxismului față de filosofia nemarxistă. Se produsese o schimbare. În anii 50, se considera că tot ce nu e marxism trebuie respins ca fals și combătut. Începuse să se accepte că și în filosofia nemarxistă există unele contribuții valoroase care trebuie „valorificate critic" de marxism. Adică, trebuie curățate de erorile nemarxiste și preluat în marxism. Eu am publicat în „Contemporanul" un articol în care argumentam că trebuie schimbată complet perspectiva. Marxismul nu este singura filosofie adevărată, ci *o* filosofie, alături de alte filosofii care au dreptul egal la propriile lor adevăruri/puncte de vedere. Am adăugat și un al doilea articol, în care argumentam aceeași idee cu privire la sociologie: nu există o singură sociologie „adevărată", sociologia marxistă, ci o pluralitate de sociologii, fiecare cu perspectivele lor egal justificate. A fost o reacție neașteptată. Am primit foarte multe felicitări. Se considera că e un act de eliberare științifică. Mi s-a oferit chiar și o bursă în Germania. Nu am fost tentat să o accept. Dar au fost și reacții negative. Un membru al Academiei a făcut intervenții să fiu dat afară din universitate. Tacit, nu s-a mai discutat public acest punct de vedere. Era o problemă prea fierbinte ideologic.

S-a instaurat o confuzie ideologică. Nu mai era clar care este punctul de vedere „corect" în afară de cel al lui Ceaușescu. S-a produs o deschidere informală față de sociologia occidentală: s-au preluat neproblematic idei din sociologia occidentală. Metodologia cercetării occidentale a fost asimilată integral.

Dar entuziasmul pentru sociologie a durat mai puțin de 10 ani.

1971. REMARGINALIZAREA SOCIOLOGIEI

1971 a fost un an de cotitură în politica lui Ceaușescu. Vizita în Coreea de Nord l-a impresionat profund. Ce l-a frustrat au fost mai ales ritualurile de cult ale liderului nord-coreean. La reîntoarcerea din Coreea de Nord, Ceaușescu a convocat o ședință și a ținut un discurs șocant, apropiat de cel al liderului coreean. Era formulat un program de închidere ideologică și politică care a uimit pe toată lumea. O delegație a literaților români a cerut să fie primită de Ceaușescu și a protestat în termeni foarte clari. Tacit, şi unii din jurul lui nu l-au susținut. Ceaușescu s-a reținut să mai facă declarații tranșante, dar treptat și-a schimbat politica, luând măsuri de restrângere politică și ideologică exact pe această linie. Atmosfera politică s-a schimbat.

Vizita în Coreea de Nord a fost doar un declanșator. După câțiva ani de deschidere, criza sistemului socialist de tip sovietic era inevitabilă și s-a întâmplat în toate țările socialiste. Și marginalizarea sociologiei a avut loc nu numai în România, ci în toate țările socialiste.

Impactul schimbării de orientare a fost resimțit imediat de sociologie, treptat marginalizată. S-a declanșat un proces de distrugere sau de marginalizare a instituțiilor producătoare de sociologie. În 1977, secțiile de sociologie universitare au fost desființate. Justificare: învățământul de sociologie este preluat de „Ștefan Gheorghiu", instituție care avea misiunea de a forma activiștii politici, nu sociologi. Cu mult mai șocant a fost desființarea secțiilor universitare de psihologie. „Doamna Ceaușescu" nu a înțeles ceva și a făcut un adevărat circ împotriva psihologiei.

Centrul de cercetări sociologice a supraviețuit, dar sever marginalizat. El avea cercetători de valoare, incluzând și grupul de prognoză, dar nu a mai putut realiza programe cu rezultate vizibile.

Singura instituție sociologică care a supraviețuit și a funcționat în anii 70–80, continuând să realizeze cercetări sociologice empirice mai ales pe tema tineretului, a vieții studențești, a culturii tineretului, a fost *Centrul de Cercetări pentru Problemele Tineretului.* Centrul pentru tineret, datorită lui Nicu Ceaușescu, a obținut finanțarea necesară. Dar rezultatele cercetărilor lor au fost mai puțin difuzate public.

Se pare că moartea lui Miron Constantinescu, în 1974, și ieșirea la pensie a lui Stahl și a lui Traian Herseni au contribuit la marginalizarea sociologiei.

În anii '70 nu s-au mai făcut cercetări sociologice empirice organizate de instituțiile publice, cu excepția Centrului de Cercetare a Tineretului. Noua catedră de sociologie a Institutului „Ștefan Gheorghiu", cu sociologi de calitate, nu a organizat nicio cercetare empirică semnificativă.

În anii 70–80 s-a afirmat noua generație de sociologi, cu publicații importante: Ilie Bădescu, Septimiu Chelcea, Vladimir Pasti, Elena Zamfir, Traian Rotaru, Ioan Mărginean, Ioan Mihăilescu, Lazăr Vlăsceanu, Sandu Dumitru, Alin Teodorescu, Ion Ungureanu, Dumitru Otovescu, Constantin Schifirneț, Petru Iluț, Dan Banciu, Cornel Constantinescu...

Mai ales în anii ’80, în ciuda închiderii politice, a combinării crizei societății socialiste și a lui Ceaușescu, se lansează noua generație de sociologi cu contribuții de o originalitate marcată. Doar două teme: *sincronismul european și cultura critică românească* sau punerea în discuție a teoriei *formelor fără fond* a lui Titus Maiorescu.

Paralizia instituțiilor, paradoxal, a fost dublată de o creștere a libertății informale. Am în vedere experiența mea personală ca sociolog. În ciuda a ce se crede, ca sociolog m-am simțit liber. Puteam să aleg liber temele de cercetare, puteam să coagulez colegial echipe de cercetare. Teoretic, puteam să scriu aproape orice. Se instaurase o largă toleranță chiar dincolo de limitele ideologice. Desigur, să nu exagerezi și, mai ales, să nu te atingi de politica lui Ceaușescu. Tot ce am publicat înainte de 1989, multe cărți și studii, le-am făcut exact așa cum am crezut. Nu am făcut niciun compromis. Evident, obligatoriu era ca la început să fac una sau două trimiteri la Ceaușescu. Republicarea lucrărilor mele după 1989 am făcut-o exact așa cum au fost publicate înainte de ’89, inclusiv cu citatele din Ceaușescu.

Datorită confuziei ideologice, s-au putut face lucruri care nu s-au făcut în celelalte țări socialiste. Cu o anumită prudență, și cu suportul colegial, se putea face practic orice cercetare sociologică. Nu și cercetări empirice în anii ’80.

Ca test al confuziei ideologice instaurate în România, voi invoca posibilitatea de a realiza două proiecte noi lansate în USA, pe care le-am adus în România de la Institutul Social de Cercetare din Ann Arbor: *Dezvoltarea umană a întreprinderilor* și *Calitatea vieții.*

Ambele proiecte s-au realizat pe baza a două cercetări empirice făcute nu în cadrul vreunei instituții, ci prin inițiativă „privată”, dar, desigur, tolerate de sistem. Ele au fost realizate de colective informale, bazate pe voluntariat, fără resurse, dar cu susținere colegială. Ambele cercetări empirice s-au realizat pe baza unor largi eșantioane de subiecți (1 000 și 1 800 subiecți) cu scopul de a testa modelele teoretice și metodologiile utilizate. Cercetările empirice au fost făcute în a doua parte a anilor ’70. Rezultatele au fost publicate în cărți cu un impact important, mai ales cartea cu tema Calitatea vieții.

Tema calității vieții nu a fost adoptată în nicio țară socialistă, fiind privită cu suspiciune ideologică, și nici chiar în sociologia europeană. O carte cu tema Calității vieții a fost considerată de editurile din România ca

având mari riscuri ideologie și niciuna nu și-a asumat responsabilitatea de a o publica. Surpriză: profesorul Postolache s-a dus cu manuscrisul la o persoană foarte importantă politic, rudă cu Ceaușescu, și l-a convins să aprobe publicarea, cu toate că nici acesta nu a înțeles despre ce e vorba. Și cartea s-a publicat. Fără suportul profesorului Postolache, cartea nu apărea și cu aceasta nici tema calității vieții nu putea deveni un punct de interes în România.

Interesantă, o altă temă sociologică promovată cu forță în această perioadă. În contextul crizei sistemului socialist, realitatea socială își pierduse interesul. Ea trebuia nu atât cercetată, cât schimbată. În aceste condiții, pe lângă proiectele de descriere și explicare a realității sociale, era de interes ***schimbarea socială proiectată***. Un exemplu de carte publicată în 1977: *Strategii ale dezvoltării sociale*.

O contribuție foarte importantă pentru coagularea comunității sociologice a fost publicarea revistei „Viitorul social" (1972–1989).

În anii 80, cei mai negri ai sistemului socialist românesc, s-a continuat să se facă sociologie. Din nou experiența mea. Ciudat, sociologie s-a făcut mai puțin în sistemului instituțional, și mai mult „acasă", dar s-a publicat foarte mult. Pentru mine, anii '80 au fost ani foarte productivi. La Politehnică trebuia să merg doar o zi pe săptămână. În rest, complet liber. Am reușit să public cartea despre *calitatea vieții*, care va avea o influență foarte importantă. M-am concentrat pe teme de sociologie fundamentale și am putut publica. Am publicat o carte asupra *Structurile gândirii sociologice* (1987) și o carte amplă pe care o consider că aduce contribuții originale de vârf pe plan mondial, *Incertitudinea,* predată editurii pe 29 decembrie 1989. Am publicat două volume de studii colective pe tema calității vieții și modul/stilul de viață, cu mulți colegi sociologi, mai ales tineri. S-a lucrat la un mare volum de sinteză, *Dicționar de sociologie*, cu mulți sociologi români. În 1989, volumul era aproape gata. S-a mai lucrat pe el și s-a publicat în 1995.

REVOLUȚIA DIN 1989. ROMÂNIA ÎN TRANZIȚIE

RECONSTRUCȚIA SOCIOLOGIEI ROMÂNEȘTI

Situația sociologiei era următoarea. După *10 ani* de glorie a renașterii sociologiei românești, anii '60, în anii '70–'80 ea a fost din nou marginalizată dar s-a menținut la un nivel de supraviețuire.

1989. Sociologia a redevenit foarte actuală. S-a reluat misiunea sociologiei, formulată de Gusti, de a contribui la construcția societății românești. La televizor s-a auzit: *Să vină sociologii*.

Sociologia trebuia să-și identifice rolul său în proiectul politic de reformă a societății românești. A fost un moment istoric pentru *sociologie* să-și aducă contribuția cu modestele ei resurse.

Imediat, în 1990 s-au reformat modestele instituții sociologice existente, dar mai ales s-au înființat noi instituții. *Secții/facultăți universitare de sociologie* la București, Cluj, Iași, Timișoara, Oradea, Brașov... S-a relansat *Institutul de Sociologie* ca institut al Academiei Române. S-au adăugat și alte centre de cercetare sociologice.

Chiar din 1990 s-a reînființat profesia de asistență socială, desființată în regimul socialist. Elena Zamfir a avut iniţiativa restabilirii statutului profesiei de asistent social şi introducerea secţiilor de asistenţă socială în toate universităţile româneşti şi în Republica Moldova. S-au înființat, încă din 1990, secții universitare de asistență socială la Bucureşti, apoi la Cluj, Iași, Timișoara, Oradea, Brașov, Pitești... S-a început construcția sistemului public de servicii de asistență socială. România a fost, după câte știu, prima țară fost comunistă care a recunoscut public profesia de asistență socială.

Pe 2 ianuarie 1990, Tudorel Postolache, în calitate de vicepreședinte al noului guvern, decide înfiinţarea unui nou institut de cercetare științifică: **Institutul de Cercetare a Calității Vieții (ICCV),** cu misiunea de a susține științific realizarea visului revoluției române: construirea unei societăți prospere, bunăstare pentru toți. Institutul urma să aibă în câtiva ani 120 de cercetători, dar a început imediat cu 85 angajați. Institutul de Cercetare a Calității Vieții a fost primul institut de cercetare din lume centrat pe tema calității vieții. Și, după câte știu, și în momentul actual este unic ca amploare.

DOUĂ VIZIUNI DE RECONSTRUCȚIE A SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI

Din chiar primul an al tranziției, 1990, s-au confruntat două viziuni asupra tranziției pe care le-aş numi *viziunea global-națională,* promovată în proiectul strategic Postolache, și *viziunea mondialistă,* bazată pe doctrina neoliberală, promovată de instituțiile internaționale.

Cele două viziuni se fundează pe o întrebare fundamentală: care este *sistemul-nucleu* al lumii, țările sau întreaga lume, bazată pe o economie deja mondializată?

Viziunea global-națională considera „națiunea/țara” ca nucleul central al societății actuale. Întregul proces global se bazează pe dezvoltarea social-economică a țărilor care o compun. „Țara” este considerată *global,* în toate componentele ei, ca obiect al dezvoltării. Viziunea mondialistă consideră că granițele naționale se topesc rapid, mecanismele de funcționare ale societății actuale sunt mondiale, nu naționale. Bruxelles promovează recent proiectul mondializării în varianta europenizării.

Viziunea global-națională: Strategia Postolache

În climatul incert, dar plin de speranțe, care a urmat Revoluției, profesorul Tudorel Postolache a avut inițiativa de a clarifica direcția de evoluție a țării. În februarie 1990 s-a înființat o comisie cu misiunea de a elabora Programul Guvernului de reconstrucție a societății românești. Elaborarea Strategiei a antrenat peste 1.200 de specialiști din unitățile economice, institute de cercetare și proiectare, din învățământul superior, precum și din ministere și alte organe centrale. S-a realizat o nouă coaliție națională între toate partidele politice, sindicaliști, specialiști din administrare, oameni de știință. Strategia Postolache a fost un exemplu de colaborare a economiștilor și sociologilor.

Schița privind strategia înfăptuirii economiei de piață în România[3] a fost aprobată prin *Decizie guvernamentală în luna mai a anului 1990,* urmând ca ea să stea la baza guvernării viitoare.

Documentul conține principalele direcții politice ale construcției social-economice și un plan de implementare a Strategiei: eșalonarea principalelor măsuri care urma să fie luate și un set de 41 de legi care aveau să fie promovate în perioada 1990–1992.

- Obiectivul central al *reformei economice*: o nouă *economie românească,* conectată la economia mondială, dar orientată de *interesul național*.
- Strategia reformei economice: crearea unui sistem instituțional al *economiei de piață.* Reforma economică nu va fi realizată printr-o terapie de șoc, cu o cădere a economiei, ci o *reformă prin dezvoltare*. Din 1991 se prevedea o creștere economică anuală de cel puțin 3,7–3,8%.
- *Privatizarea* economiei e un obiectiv important în cadrul reformei economice.
- *Statul,* eliberat de practicile dictatoriale și birocratice, urma să aibă un rol activ în proiectarea și coordonarea întregului proces de reformă.
- Schimbările sociale vor avea inevitabil ***costuri sociale***, dar de la început ele trebuiau prevenite și compensate printr-o protecție socială accentuată.
- Obiectivul global al întregii reforme este creșterea calității vieții a întregii comunități**,** apropierea de standardul de viață european al populației. Este complet inacceptabilă reluarea tezei ceaușiste „sacrificii actuale pentru un viitor mai bun". „Este nevoie, chiar în cursul tranziției, și nu ulterior, să se atingă un nivel comparabil cu media europeană la indicatorii sociali de bază." (T. Postolache).

---

[3] *Strategia Postolache* poate fi găsită și în *Biblioteca virtuală de sociologie, ICCV*.

- Strategia tranziției urmează să fie elaborată printr-*un larg proces democratic* de specialiștii interni, utilizând experiența occidentală, identificând formele specifice contextului românesc. „Încercarea ... de a importa *in toto* un «model» anume, din alte spații naționale, nu se justifică”. (T. Postolache) Este nevoie de o strategie adaptată flexibil la condițiile României.

Viziunea mondialistă, axată pe doctrina neo-liberală

Occidentul a decis să acorde un suport special țărilor europene în tranziție. Un punct esențial al acestui suport a fost angajarea instituțiilor internaționale, FMI, Banca Mondială, UNICEF și alte instituții internaționale.

Strategia promovată de instituţiile internaţionale nu este prezentată într-un document, ci este cuprinsă în politica de suport oferită direct guvernelor românești. Ea poate fi rezumată astfel:

- ***Privatizare totală, realizată rapid, „cu orice preț”, chiar „pe un leu”.*** Dacă în Strategia Postolache privatizarea era considerată un mijloc, instrument de eficientizare a economiei de piață, privatizare cu creștere, ea a devenit obiectiv politic prioritar. Des, este utilizată imaginea *tăierii pisicii* (a economiei): o tai pe bucățele, deci o durere de lung termen, sau o tai dintr-o dată. Rapiditatea privatizării a devenit principalul indice al performanței tranziției. Guvernele au fost constant criticate că nu fac suficient de rapid privatizarea. Au fost adoptate, în acordurile cu instituțiile internaționale, planuri anuale de privatizare, liste de întreprinderi care urmau să fie privatizate. Orice privatizare este bună. Nu au existat discuții asupra condițiilor în care o privatizare sau alta ar fi putut avea rezultate negative. Nu găsim analize critice ale unor privatizări.

S-a presupus tacit că *privatizarea va fi totală*. Nu sunt menționate unele zone economice care ar trebui să rămână în proprietate publică. Chiar sistemele de sănătate și educaționale ar trebui pas cu pas privatizate.

- **Economia este o parte a economiei mondiale**, integrată în logica acesteia. Conceptul de economie românească aproape a dispărut din discursul public. În această viziune, o politică economică nu-și mai are locul. Mecanismele economiei mondiale, actualmente europene, orientează economia. În programele politice ale partidelor nu au existat obiective economice naționale, ca de exemplu creșterea economică, creșterea ocupării sau susținerea unor sectoare economice. Excepție: obiectivul privatizării,
- **Interesul național nu apare decât marginal în programele politice**. Chiar menționarea acestuia este tratată cu o expresie negativă de „naționalism”.

- ***Politica statului minimal***. Statul este un prost manager/sistemul privat este eficient. Intervenția statului trebuie evitată pe cât posibil, mai ales în economie.

Economia românească este o parte a economiei mondiale și intervenția statului român încalcă regulile economiei mondiale. Nu e legitimă o politică economică.

- ***Costul social*** al tranziției este considerat ca ***inevitabil***. Atenția prea mare acordată socialului este considerată a fi chiar o frână în calea unei tranziții de succes.
- **Stat social minimal**: politica socială trebuie orientată doar spre susținerea ***grupurilor sociale marginale, în „situații de risc”***. Problemele sociale sunt soluționate treptat ca rezultat al creșterii economice și de către ONG-uri, „societatea civilă”. ONG-urile sunt mult mai eficiente decât statul.
- ***Politica salariului mic*** este crucială pentru a atrage investitorii.
- „**Statul de drept**”. Derobat de responsabilități economice și sociale, statul se subțiază ca un „stat minimal”, „stat de drept”: un arbitru juridic care asigură funcționarea legală a vieții publice.
- În acest context, nu sunt legitime preocupările pentru orice proiectare a viitorului țării, a oricărei politici de dezvoltare social-economică.

ROLUL SOCIOLOGIEI ÎN TRANZIȚIA ROMÂNEASCĂ

Cele două viziuni strategice ale tranziției au atribuit sociologiei roluri diferite în reconstruirea societății românești.

Viziunea global-națională acordă sociologiei un rol foarte important în toate sferele vieții sociale: alături de reforma economiei, refacerea *stării sociale* a țării, dezvoltarea *statului social*, ca instrument al reconstrucției țării; statul trebuie să acorde o atenție specială *problemelor social-economice* critice ale României.

Viziunea mondialistă acordă rolul de suport științific pentru politica românească nu comunității științifice naționale, inclusiv sociologiei, ci instituțiilor internaționale, responsabile de transferul experienței occidentale. În România, Banca Mondială a creat un fel de filiale ale ei în România și dezvoltă propriile sale programe de expertiză și cercetare. Desigur, sociologia națională este importantă, dar este orientată mai mult spre problemele sociale micro. Problemele macrosociale ale țării sunt reținute în zona politicului. Banca Mondială a dezvoltat propriile programe de cercetare economică și socială, conectate direct la guvern.

EVOLUȚIA SOCIOLOGIEI ÎN PERIOADA TRANZIȚIEI

În prima parte a tranziției a dominat un entuziasm în comunitatea sociologică. S-au lansat programe importante de cercetare cu un impact științific și politic deosebit.

Institutul de Cercetare a Calității Vieții, fiind institutul cel mai mare de cercetare socială, a avut o politică de a realiza consorții de cercetare cu Facultatea de Sociologie și Asistență Socială a Universității București, cu Institutul de Sociologie al Academiei Române, cu alte facultăți de sociologie din țară. Astfel, a fost posibilă realizarea unor programe importante de cercetare.

Chiar în anul 1990, ICCV lansează un program propriu pe tema *calității vieții*. Studii teoretice și metodologice și mai ales monitorizarea empirică a calității vieți populație românești. În perioada 1990–2010 s-au realizat 10 evaluări anuale bazate pe eșantioane reprezentative la nivel național. S-a acumulat o bază de date de indicatori ai calității vieții, cu siguranță unică în lume. S-a obținut astfel o imagine clară a dinamicii *calității subiective a vieții* în perioada dificilă a tranziției.

În perioada 1993–'94 s-a lansat un proiect de estimare a stării de *sărăcie*, pe un eșantion național de 1804 gospodării. Reforma tranziției se aștepta să aibă un impact important asupra standardului de viață al populației. Era vital să avem o imagine clară a acestui impact. Cartea din 1994, care prezenta diagnoza stării de sărăcie în România, a produs un șoc: *39,3%* dintre români sunt săraci. Un ministru al finanțelor: unde, Cătăline, ai văzut un român clătinându-se de sărăcie pe stradă? Unii au fot tentați să considere că sociologii au fost prea criticiști, că „realitatea nu e chiar așa". Ulterior, mai precis în 2015, când economia românească s-a mai stabilizat, estimările UE plasează totuși sărăcia în România în jur de *37,3%,* mult deasupra celorlalte țări europene.

Între 1994–'98 s-a lansat un program nou în sociologia românească: *politicile sociale*. Sau publicat în această perioadă 5 volume și multe studii pe tema politicii sociale în România.

S-a ales o problemă socială specială care a explodat în acea perioadă: *situația social-economică a romilor*. S-a realizat o cercetare empirică pe un larg eșantion. A fost prima analiză a situației social-economice a romilor pe plan mondial. Cartea *Țiganii între ignorare și îngrijorare* (1994) a răspuns unui interes accentuat al sociologiei. Cartea a fost citată în 205 alte lucrări și s-au înregistrat mii de cititori. Interesul pentru ea s-a menținut în timp. Doar din Biblioteca virtuală de sociologie, după 2015, ea a fost consultată de 1492 de cititori. S-au adăugat ulterior și alte cercetări empirice și de politică socială pentru romi.

Egalitatea de gen, o temă de mare interes în Occident în acea perioadă. Imaginea situației României în acest domeniu era, în Occident, predominant negativă. Am considerat că e important să publicăm o carte care să corecteze această imagine (2000).

S-au lansat noi teme importante ale sociologiei: ***geopolitica***, ***noologia,*** cu contribuții de certă originalitate, teoria latențelor în studiul popoarelor, enciclopedia valorilor reprimate; studii importante de demografie.

În anii 2001–2004 a fost o experiență unică de colaborare a sociologiei cu guvernarea.

Primul ministru din acea perioadă, Adrian Năstase, jurist și sociolog, a simțit nevoia de a iniția o nouă orientare în politica socială românească. Politica socială tindea să fie redusă la suportul social pentru persoanele „cu risc": viziunea neoliberală. Era nevoie de o politică socială care, treptat, să-și lărgească obiectivul la nivelul unei ample construcții sociale.

În 2002 s-a înființat prin HG *Comisia Antisărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale* (CASPIS). Pentru a sublinia importanța Comisiei, președintele acesteia era chiar premierul.

Comisia avea importante noi atribuții:

a) *supune Guvernului spre aprobare Planul Naţional Antisărăcie şi Promovare a Incluziunii Sociale*;

b) *constituie un sistem de monitorizare a sărăciei şi incluziunii sociale şi a implementării Planului*...;

c) *sprijină autorităţile publice locale în elaborarea şi aplicarea unor programe anti-sărăcie şi promovare a incluziunii sociale*;

d) *promovează formarea unei culturi a acţiunii sociale: capacitatea de a identifica şi de a soluţiona problemele sociale*.

În guvernarea Năstase s-a constituit un nou sistem guvernamental: *Comisia CASPIS* la nivel național și a început să se construiască comisii județene.

S-a adoptat un *Planul național antisărăcie și promovare* a *incluziunii Ssociale* (PNAinc) prin HG, în iunie 2002[4]. Planul avea următoarele funcții:

- un instrument de conștientizare colectivă a problemelor societății românești și a direcțiilor construcției sociale, al dezvoltării culturii acțiunii anti-sărăcie şi de promovare a unei societăți incluzive;
- un plan de acțiune globală, multisectorială (pe principalele sectoare ale vieții sociale) și multinivelară (nivel național, județean, local) de prevenire/absorbție a sărăciei şi excluziunii sociale şi de promovare a incluziunii sociale.

---

[4] *Planul naţional antisărăcie şi promovare,* CASPIS, 2002 poate fi găsit și în Biblioteca virtuală de sociologie a ICCV.

- PNAinc este conceput ca un instrument de acțiune globală, care să stimuleze articularea planurilor de acțiune sectoriale şi locale;
- oferă un cadru de referință pentru implantarea în întreaga activitate publică a obiectivului dezvoltării unei societății prospere si incluzive;
- un instrument de monitorizare a eforturilor guvernamentale de prevenire/ absorbție a sărăciei și de promovare a incluziunii sociale.

În Prefața Planului, Adrian Năstase formula misiunea acestuia astfel: *„Planul Naţional Anti-Sărăcie şi Promovare a Incluziunii Sociale oferă o abordare sistematică ... a problemei grave a sărăcirii din societatea românească.... Alături de problema sărăciei, sunt luate în considerare efectele sociale dezagregative cu care societatea noastră se confruntă: dezorganizarea familiei, criminalitatea, corupția, inhibarea simțului civic, dar şi reacții timide şi nu întotdeauna suficient de adecvate ale autorităților publice la problemele persoanelor şi colectivităților.* ***În fine, în concepția partidului nostru, politica socială trebuie să deplaseze treptat accentul de la vindecarea rănilor, la o reconstrucție socială globală. Este important să ne întrebăm ce fel de societate vrem să construim. Este aici formulat cu pregnanță întregul nostru program politic: promovarea unei societăți prospere economic, active, competente, coezive şi solidare."***

Pe baza acestui document s-a formulat și documentul *Joint Memorandum on Social Inclusion,* unul dintre documentele necesare pentru primirea României în UE.

Comisia și *Planul* au avut o evoluție care indică clar evoluția tranziției românești. Noul prim ministru, Călin Popescu-Tăriceanu, a desființat în 2005 Comisia (CASPIS), doar titlul noii instituții este transferat în Ministerul Muncii și Protecției Sociale, iar în septembrie 2006, prin HG, o desființează. Odată cu ea au fost desființate și Comisiile județene.

Acord un spațiu atât de mare acestui eveniment pentru că el a reprezentat o premieră în istoria țării noastre. Cuplul CASPIS și PNAinc a fost prima instituție guvernamentală produsă și condusă de sociologi. Și, cu siguranță, provizoriu desființată.

Și ce a mai făcut sociologia? Citez doar două programe importante pentru comunitatea noastră sociologică, ambele finalizate: *Istoria socială a României: 1800–2015* (2015) și *Istoria sociologiei românești: 1900–2010* (2018).

O temă importantă în discuțiile sociologilor: *profilul distinct al societății românești* în perioada tranziției. În discursul politic domina imaginea României ca *o societate încă insuficient dezvoltată, dar aflată pe drumul bun.* A fost exprimat însă și un alt punct de vedere: profilul României

e diferit de cel al celorlalte țări europene în tranziție, *datorată strategiei tranziției folosite*.

COAGULAREA COMUNITĂȚII SOCIOLOGICE

Pentru consolidarea comunității sociologice românești s-au dezvoltat mai multe programe de comunicare în interiorul comunității sociologice.

S-au lansat mai multe reviste sociologice ale institutelor Academiei Române și ale secțiilor universitare de sociologie. Un exemplu, în 1990 şi după s-au lansat mai multe reviste științifice sociologice: „Sociologie românească", continuatoare a revistei lansate de Gusti, „Calitatea vieții. Revistă de politici sociale", „Revista română de sociologie", „Revista de asistenţă socială".

Chiar în 1990 s-a înființat *Asociația Română de Sociologie*.

Pentru a dezvolta comunicarea sociologiei cu comunitatea românească, încă din 1990 ICCV a lansat un nou tip de „produs": ***Rapoartele sociale ale ICCV***. Rapoartele sociale reprezintă analize sociologice ale problemelor/ evenimentelor importante al societății românești. De exemplu, în ultimii doi ani, au fost difuzate 5 rapoarte dedicate efectelor sociale ale COVID. În cei 32 de ani de activitate, ICCV a difuzat în jur de 100 Rapoarte sociale.

Rapoartele sociale s-au concentrat pe diagnoza problemelor sociale ale României și explorarea strategiilor posibile de intervenție.

Un instrument care s-a dovedit eficace a fost *Dicționarul de sociologie* (1995/ 1998). Deși 90% din el a fost făcut înainte de 1989, completat și corectat apoi, s-a dovedit a fi foarte util pentru coagularea comunității sociologice. S-au înregistrat, de exemplu, 566 citări în alte lucrări și multe mii de cititori.

S-au organizat multe conferințe științifice de sociologie. Poate ar trebui mai multe, dar lipa resurselor financiare își spune cuvântul.

COMPETIȚIE INEGALĂ

S-au întâmplat lucruri ciudate în relația guvernării cu sociologia românească.

Instituțiile internaționale au acorda încă din anul 1990 un sprijin substanțial guvernării românești și instituțiilor sale. Din anul 2005 se pare că ele și-au accelerat cooperarea cu guvernul român.

Probabil că, nemulțumite de orientarea sociologiei românești, instituțiile internaționale au preluat tot mai mult funcția de consiliere a guvernării românești, inclusiv dezvoltând programe proprii de cercetare a problemelor

societății românești. Banca mondială și UNICEF au dezvoltat pentru România programe de cercetare social-economică și strategică în viziunea lor proprie, fundată mai mult pe doctrina neoliberală. Aceste instituții internaționale au colaborat cu specialiști români individuali, dar nu cu institutele de cercetare românești.

Sunt și alte diferențe. Cercetările BM și UNICEF au fost realizate la solicitarea directă a guvernelor. Nici tematica cercetării și nici rezultatele activității instituțiilor internaționale nu sunt publice. Un exemplu este estimarea stării de sărăcie. Sociologia a făcut în anii '90 o evaluare solidă, confirmată de evaluările ulterioare. Ulterior, sociologia nu a mai primit finanțarea necesară pentru continuarea unor asemenea evaluări, dar programul a fost preluat de un grup al BM. Cercetarea a fost făcută, dar rezultatele nu au fost prezentate public. Sociologii au considerat de la început că activitatea și rezultatele cercetării lor sunt bunuri publice și publicarea lor este o componentă a democrației. Recent, probabil la cererea Guvernului României, s-a lansat o altă evaluare globală a stării sociale a ţării „România: diagnostic sistematic de ţară", realizată de un grup de specialişti străini.

S-a creat o situație ciudată: se produce o competiție între instituțiile internaționale și sociologia românească pentru proiecte de analiză a problemelor societăţii româneşti. Competiția este inegală. Sociologia suferă de o subfinanțare cronică, mai ales a programelor macrosociale de interes național.

O DIFERENȚĂ DE ORIENTARE: NAȚIONALĂ SAU UE

În ultimul timp a început să se difuzeze o nouă idee. Citez din memorie: „Lumea va rezolva și problemele noastre... *Pentru noi, românii, lucrurile se vor așeza de la sine*. Nu e cazul să ne batem prea mult capul. Va fi bine fără noi, desigur împreună cu noi." Un coleg a propus, la televizor, o formulare foarte clară a acestei strategii: „*Noi românii nu trebuie să ne îngrijorăm. Suntem membrii ai UE și UE va merge mai departe. Suntem cetățeni europeni și granițele dintre națiuni deja sunt în curs de dispariție. Nu e cazul să ne întrebăm ce trebuie să facem noi românii. Acesta e un mod învechit de gândire. Deja am devenit tot mai puțin români și mult mai mult cetățeni europeni. Bruxelles va organiza procesul de dezvoltare europeană și, deci, și a noastră. Însăși ideea unui program de dezvoltare a României este învechită."*

Acest model al unei Uniuni Europene, tot mai omogenă economic, social și politic, ar părea atractiv, dar are probleme structurale.

Mulți au crezut că rezultatul imediat al integrării europene va fi *o Europă socială și economică omogenă*. Marile inegalități social-economice dintre țările europene vor fi depășite. Desigur, va fi competiție, motorul dezvoltării, dar o competiție prietenoasă, toți participanții vor participa cu șanse egale și vor fi toți sprijiniți să ajungă aproximativ egali la final. Vor câștiga cei mai buni, dar diferențele vor fi tot mai mici.

Una dintre sarcinile sociologilor este să trezească lumea de la visurile naive. Mărturisesc că este o misiune nu prea plăcută.

Datele reale oferite de statistica UE arată că suntem departe de o Uniune Europeană „în curs rapid de omogenizare". Să luăm indicatorul esențial al calității subiective a vieții, *satisfacția cu viața*, a diferitelor grupuri de țări europene.

	Satisfacție cu viața	Nemulțumire cu viața
SEDA[5]	83%	13%
UE 13[6]	86,8%	12,4%
UE 9[7]	80,0%	18,6%
România	59,0%	41,0%

Sursa: Eurobarometrul 83 (2015). Calculele mele.

Toate țările UE, inclusiv țările foste comuniste, cu excepția României și Bulgariei, par să realizeze un *echilibru uman*. România are o structură diferită, cu un nivel foarte ridicat al nemulțumirii cu viața.

În ceea ce privește atitudinea cetățenilor europeni față de conducerea societăților lor, UE are mari probleme. Conducerea statelor Uniunii Europene este evaluată ca *modestă spre proastă*. Conducerea politică în România se plasează la distanță mare față de toate celelalte state.

	Bună	Proastă
Structura SEDA	83%	17%
UE 13	59,5%	40,0%
UE 9	41,2%	52,0%
România	27,0%	71,0%

Sursa: Eurobarometrul 83 (2015). Calculele mele.

---

[5] SEDA este o structură a distribuției indicatorilor subiectivi care, în societățile aflate într-o stare echilibrată, „normală", are o structură SEDA: *17* (negativ)/ *66* (moderat pozitiv)/ *17* (accentuat pozitiv).

[6] Grupul țărilor europene dezvoltate.

[7] Țările UE foste comuniste, fără Bulgaria și România.

Aceste date, la care se adaugă și alți indicatori social-economici, sugerează că visul unei Europe omogene e foarte departe. Chiar o Europă cu „două/trei viteze” pare a fi și ea un vis. Mai realistă este o Uniune europeană în care unele țări (cert, România) se depărtează de UE, angajați într-o *altă cale de evoluție*. Dar pentru a ieși din această situație, ele trebuie să-și schimbe strategia.

Modelul adoptat de România până în momentul de față se fundează pe o *ideologie neoliberală:* lumea se bazează pe modelul unei piețe libere, cu competitori economici *egali* și *independenți de factorul politic*. Economia mondializată, economia europeană, e primul pas, se desfășoară dincolo de logica granițelor și intereselor naționale. Odată cu granițele, și „țările” se topesc rapid într-o lume omogenă. De fapt, însă, viziunea neoliberală este *o ideologie care ascunde situația reală a societății actuale*.

Două argumente. Primul: lumea nu e o competiție în care câștigătorul ia medalii, iar ceilalți se vor pregăti mai bine pentru runda următoare, ci o competiție în care câștigătorul acumulează resurse și apoi vine mult mai pregătit decât pierzătorii. Profitul generează mai mult profit și puterea economică putere mai mare. O competiție economică, chiar dacă inițial este egală, în rundele ulterioare devine tot mai inegală. În lumea noastră bogatul devine mai bogat și săracul mai sărac.

Al doilea: teoria că lumea se bazează pe o economie în care participă nu națiuni, ci actori economici cu șanse egale de câștig este o teză pur ideologică. În economia internațională, competitorii economici vin cu susținerea politică, chiar dacă mai puțin declarată, a țărilor lor. Suntem într-o lume în care interesele grupurilor economice sunt împletite cu interesele țărilor lor.

SITUAȚIA SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI DUPĂ 32 DE ANI DE „TRANZIȚIE”

Să rezumăm.

O economie la coada Europei, cu o structură care poate fi taxată ca *subdezvoltată:* o industrie națională aproape inexistentă și o agricultură încă cu un grad ridicat de dezorganizare, încă dominată de mici gospodării, lipsite de mijloace tehnice și de capital.

Locurile de muncă oferă salarii foarte mici în raport cu standardele europene.

Inegalitate socială probabil cea mai ridicată din UE.

O treime din populație este *săracă.*

Statul a pierdut încrederea populației.

Dacă situația se perpetuează, în viitorul previzibil societatea românească va fi *etnic sever dezechilibrată*: românii activi emigrează în Occident pentru locuri de muncă cu salarii mai mari, iar locurile de muncă rămase libere sunt ocupate de săracii din Asia.

Artistul Tudor Gheorghe, cu milioane de ascultători, a intitulat anul trecut un spectacol foarte popular cu titlul convergent cu estimarea de aici: DEGEABA 30. *Degeaba* se referă la cei 30 de ani de tranziție. Textul spectacolului „bate” orie critică sociologică.

În viitorul imediat, România se va confrunta cu *o alegere foarte dură*. Fiind deja la „coada” Europei, România se va mulțumi să continue pe drumul care a mers timp de 32 de ani, obținând, dacă suntem optimiști, o creștere modestă care însă îi va consolida locul marginal în Europa sau va alege o schimbare radicală de orientare strategică, explorând un *alt drum* al unei țări independentă membru al UE*?*

Și dacă vrem să schimbăm drumul pe care am mers până acum, ce ar trebui să facem? Sunt multe lucruri de făcut imediat. Una dintre ele, și ea foarte importantă: clasa politică, după 32 de ani, să se adreseze comunității, *Să vină sociologii***.**

Vivat, crescat, floreat!

C U V Â N T   D E   R Ă S P U N S

MEDICINA ȘI SOCIOLOGIA: DE LA COMPLEMENTARITATE LA CONVERGENȚĂ

Academician *Victor VOICU*

Realizez tot mai mult că există o relație foarte strânsă între medicină și sociologie. Relație pe multe paliere.

Să încerc să explorez direcțiile de complementaritate.

Este o eroare a considera că medicul se centrează doar pe pacientul individual. În fapt el ia în considerare și contextul social la pacienților.

În activitatea medicală, persoana umană este valoarea supremă. O datorie fundamentală a medicului este să facă tot ceea ce este posibil să acorde tuturor bolnavilor tratamentul de care dispune.

Putem remarca și faptul că, ținând seama de impactul tratamentului medical asupra bunăstării omului, perfecționarea continuă profesională a medicalului este în vârful codului său profesional.

Factorii sociali au o influență negativă asupra stării de sănătate, pe care medicul nu poate să îl ignore. *Sărăcia* este situația cea mai clară. Medicina pentru cei bogați este relativ ușoară. Și plăcută. În fine, dacă bogații nu au cerințe excesive și cooperează bine. Dar medicii nu vor să evite situația de a trata pe cei săraci. În istoria medicinei sunt medici care au decis să se dedice mai ales pe segmentul sărac al comunității. Au creat și instituții medicale pentru persoanele sărace.

Medicii sunt în majoritatea lor susținători ai *sistemului public* de asistență medicală. În diferite forme. Unul dintre principiile etice fundamentale ale codului deontologic medical prevede că medicul trebuie să acorde atenție egală tuturor persoanelor, indiferent de statutul lor social.

Medicul își asumă și responsabilitatea nu numai de a trata o boală specifică, ci, în limitele capacității și a timpului disponibil, utilizând autoritatea sa de medic, să sprijine difuzarea stilului de viață sănătos, să combată stilurile de viață distructive. Difuzarea cunoștințelor medicale este una dintre responsabilitățile importante ale profesiei medicale.

Există și o *convergență* între programul medical și programul social.

A existat mult timp opinia că medicina se ocupă doar de „boală”, de partea negativă a omului. Dar noi, medicii, începem să trecem de la o stare incoloră de „sănătate”, la cea de „sănătate bună” și eu pun rămășag că ne vom ocupa și de promovarea stării de „fericire”. Aceasta trebuie să fie direcția de care trebuie să ne ocupăm.

Ar putea să vă surprindă ce voi spune acum. Am senzația că merge în urma evenimentelor. Dacă ne doare ceva, mergem la doctor. Și un doctor bun ne face să nu ne mai doară. Dar dacă suntem nefericiți? Mergem să cumpărăm droguri? Lumea chiar e subdezvoltată. Avem nevoie de o medicină globală. Da, ne doare o măsea, mergem la dentist. Avem o stare de nefericire, de lipsă de sens a vieții, nu știm să ne bucurăm. Foarte grav. Unii mergeau la crâșmă și se făceau criță, ruinându-le sănătatea sau, mai nou, la un *dealer* care îi procură droguri, și mai grav. Încă societatea nu are soluții „bune” pentru multe probleme complexe ale omului. Dar să ne gândim la viitor, care deja a devenit prezent. Cel care se confruntă cu o criză de nefericire acută poate merge la un doctor care, împreună cu un psiholog și un sociolog, caută cauzele complexe ale nefericirii: în starea de sănătate a pacientului (sunt deja medicamente), în stilul de viață defectuos, în mediul social al acestuia oferă „rețete” cum să atingem, nu simpla stare de „bine”, ci starea de „satisfacție cu viața”, de ce nu și cea de fericire.

E clar, aceasta e tendința. Medicina va converge cu psihologia și cu sociologia. Se vor trata împreună, spun specialiștii noștri, corpul, psihicul, stilul de viață, mediul social suportiv. Și rezultatul: nu îi mai doare capul, dar încep să zâmbească, să aibă încredere în ceilalți și știu să creeze un mediu interuman și social pozitiv. Omul perfect sănătos va fi cel care poate să atingă chiar starea de fericire, desigur, nu în fiecare moment, dar în suficient de multe împrejurări ale vieții sale; să atingă starea de „plinătate”, de bunăstare. Medicina viitorului nu se va ocupa doar de durere, ci și de nefericire. Și dacă pacientul va spune: doctore, mulțumesc, mă simt bine! Dar doctorul îi va recomanda: ei, trebuie să vii și mâine. Nu e suficient. Trebuie să ai și stări frecvente de fericire. Pentru asta e nevoie de un alt tratament.

Și în competența medicului va intra și starea de boală a mediului social și starea acestuia de suport pentru bunăstarea pacientului.

Da, e foarte grav. Problema ta nu e că ai un virus, ci ai un şef bolnav. Îţi dau o trimitere pentru un sociolog care va trata stilul de conducere a șefului tău.

Toate acestea sunt simple visuri sau, de fapt, constatarea unui proces care deja este în curs de desfășurare.

Vorbind despre colegul și prietenul meu Cătălin Zamfir nu o pot face fără să nu mă comport ca un medic.

L-am cunoscut în ultimii ani la Academie. Am fost secretar științific al Academiei și vicepreședinte al Academiei. Am fost și responsabil de zona în care este institutul de Cercetare a Calității Vieții. S-a adăugat și o relație de prietenie colegială.

Ce diagnostic îi dau ca nou medic lui Cătălin Zamfir? Este un sociolog care suferă de obsesia de a explica tot ce îl înconjoară și, ce este și mai îngrijorător, vrea să schimbe societatea, să o facă mai bună. Hm, o patologie care din fericire nu e prea extinsă. Uneori e cam grăbit, dar, cu vârsta, e drept, a devenit mai calm și mai cumpătat, spre limita normalității.

Scrie prea mult în raport cu orice standarde de normalitate: *52* de cărți, din care *24* de autor unic și în jur de *300* studii și articole. Îi recomand să facă efortul de a scrie mai puțin.

După părerea unora vrea să dea cam mult sfaturi sociologice. A inventat cea ce la ICCV se cheamă *Rapoartele sociale ale ICCV*. După atâtea rapoarte sociale societatea ar fi trebuit să fie mult mai bună.

În ultimii 32 ani este obsedat de Institutul de Calitatea Vieții, pe care el l-a creat. Noroc că nu merge acolo chiar în fiecare zi. Mai bine că lucrează mult acasă, că altfel unii colegi din Institut ar risca să facă nevroză.

Noroc este că nu se ocupă numai de societatea românească. Se ocupă și de „marea" teorie. Am răsfoit o carte, pare să fie foarte originală: *Incertitudine*, centrată pe *incertitudinea* ***ireductibilă***. 350 de pagini. O teorie cam mare. Ce ar face sociologia dacă toate teoriile ar înghiți atâtea pagini?

Faptul că din 1990 a lansat două reviste științifice, în fine, e greu asta să i-o imputi. Cititorii au un mecanism eficace de apărare: să citească mai puțin. Dar i-a venit ideea și a unei reviste-platformă *România socială*, plină de lucrări ușor de accesat, de 2–3 pagini, dar pe temele critice ale sociologiei și societății românești. E o problemă pentru o asemenea revistă: are mult prea mulți cititori. Și s-ar putea să crească.

Bine că zilele trecute a mărturisit că citește tot mai puțin. Nu e însă o scuză că scrie tot mai mult. Și ce are cu ceilalți colegi? Observând că mersul fizic la bibliotecă e în scădere, îi forțează să frecventeze o nouă bibliotecă „virtuală" care îi momește pe prea mulți prin accesul facil la ea.

Să închei cu gluma. Gluma nu e o mulțime de afirmații exagerate, dar în fond corecte.

Ca medic cercetător, mă bucur de colaborarea cu Cătălin Zamfir, sociolog, coleg și prieten.

9 786062 736613